

מאמר מערכת

דרכיה דרכי נועם

דרכיה של התורה הקדושה דרכי נועם הם. כלומר: "לא יבא שום נזק ומכשול מקיום מצוות התורה" (מצודות, משלי ג יז). נראה שגם ההבטחה כי "שלוחי מצוה אינם ניזוקין" הוא בכלל דרכיה דרכי נועם. פשוט הוא כי כל מצוות התורה ותקנות חז"ל כולם, הם ופרטיהם, כולם הם דרכי נועם, ומכיון שהם דרכי נועם ודאי כל אדם יכול לקיימם.

אמנם לא בידינו נמסרו הכלים לגמגם בהלכה מהלכות התורה או תקנות חז"ל אם יש בהם דרכי נועם או לא, חלילה. חז"ל הקדושים שקבעו, הגדירו וחקקו את גדרי המצוות, הם שקבעו מה דרכי נועם ומה לא, ואין זרים איתם. אבל בידינו להנסות להבין ולהסביר, להחדיר לתוך ביתינו אנו את נועם המצוות, להנעים ולהאהיב את התורה והמצוות על כל המעשים, ובראשונה להרחיק מתוכינו כל מה שאינו בגדר דרכי נועם, כן שכן אבות הנזיקין המחלוקת ודיבור סרה בגדולי ישראל רח"ל.

וכך אומרים בחז"ל:

דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, בקש הקב"ה ליתן תורה לישראל בשעה שיצאו ממצרים והיו חלוקים אלו על אלו, והיו אומרים בכל שעה נתנה ראש ונשובה מצרימה. מה כתיב ויסעו מסכות ויחנו באתם, היו נוסעין במריבה וחונין במריבה. כשבאו לסיני הושוו כולם אגודה אחת, ויחנו שם ישראל אין כתיב כאן, אלא ויחן שם ישראל, נעשו הומניא אחת. אמר הקב"ה התורה כולה שלום, ולמי אני נותנה לאומה שהיא אוהבת שלום. הוי כל נתיבותיה שלום.

ילקוט שמעוני תורה רמז רעג

הרי שדרך ותנאי קבלת והשגת התורה הוא דרכי נועם, השלום, האחוה והאחדות, שכן לא ניתנה התורה אלא כשהיו כולם בשלום ובדרכי נועם. בידינו הדבר ואף מחובתנו ללכת בדרכי אבותינו.

אם נתבונן נראה כי יסוד מיסודות מצות השמיטה, יש בו הרחקת השררה האחד על חברו, כמצות נטישת הבעלות על השדה, והפיכתה ליד הכל שיון בה' עשיר כעני יחדיו, הוא סגולה בטוחה לקרב אדם לרעהו, הן בזוכר כי אין האדם "אדון הארץ", והן בראות עד כמה חסה התורה על העני והאביון. ואף עיקר קדושת יבול שנת השמיטה לדעת רבים מן הפוסקים הוא מכח ההפקר. כלומר מכח מה שיד הכל שוין בו.

גליון 74 עוסק:

- ❖ מידע הלכתי: הפרשת תרומות ומעשרות בשמיטה. תולעים בדגים. יו"ר המכון הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ❖ לוח זמני קדושת שביעית, ספיחין וביעור. יו"ר המכון הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ❖ חו"ב ברמב"ם הלכות שמיטה פ"א ה"ו. מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א.
- ❖ דילול פירות [חנטים] בשביעית. העורך.
- ❖ הדלקת הנר בשמן מדמי שביעית. הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א, ראש כולל זרעים שע"י המכון.
- ❖ סקירה על פרסומי המכון החדשים לשנת שמיטה.

ביקרא דאורייתא
העורך

מידע הלכתי

תרומות ומעשרות בשנה השביעית לפי מקורות האספקה השונים

כיון שרבו מאד השאלות אודות חובת הפרשת תרו"מ בשנה השביעית ואימתי מפרישים ואיזה מעשר יש להפריש על כן אמרתי לכתוב כאן את כל ההלכות הפסוקות בדין זה.

תוצרת הקדושה בקדו"ש ותוצרת "אוצר בית דין":

א. שנת השמיטה כולה הפקר, דעת מרן הבית יוסף כי שביעית היא "אפקעתא דגברא", כלומר על בעל השדה צוטות המצוה לקיים דבר ה' ולהפקיר את כל התוצרת הקדושה בקדושת שביעית [להוציא תוצרת ששייכת לשנה השישית, כגון רוב פירות האילן המצויים כיום בשוק שחייב להפריש מהם כדין השנה השישית, ומפריש מעשר עני] - וכדין כל הפקר גם תוצרת זו פטורה לגמרי מן המעשרות.

ב. על פי האמור מובן שתוצרת "אוצר בית דין" המחולקת לציבור, אין להפריש ממנה תרומות ומעשרות, כיון שההפקר שלה הוא הפקר גמור, ואף שהחקלאי מקבל כסף על פעולותיו מ"מ את כספו מקבל החקלאי מבית הדין, וכל הפעילות הממונית מבצע בית הדין, תוך כדי שהוא מקפיד שהחקלאי מקבל בסוף רק את העלויות שנקבעו לו מראש בלבד, ולא אגורה אחת יותר. וכיון שכך, החקלאי מפקיר באמת ובתמים את חלקותיו, וחתימתו על שטר ההפקר היא אמיתית. אולם תוצרת הקדושה בקדושת שביעית שהבעלים לא הפקיר אותה כדין - כגון תוצרת שמחד היא קדושה בקדושת שביעית אולם לא נמצאת במסגרת "אוצר בית דין" אלא משווקת באיסור סחורה. או שהיא נמצאת במסגרת המגדירה את עצמה "אוצר בית דין" אולם בפועל השיווק הוא לא באמצעות לקוחות וחנויות שמיטה מוגדרים, כשהתשלום הוא מבית הדין והציבור אל החקלאי, והחקלאי משווק את תוצרתו במסגרת השיווק הרגיל ומקבל את כספו ישירות מן הסיטונאים והלקוחות, ואין פיקוח בפועל על ענייני הכספים דרך בית הדין, הרי שהתוצרת שלו אינה הפקר, וחובה להפריש ממנו תרומות ומעשרות. אלא שלדעת רבותינו החולקים וסוברים שההפקר בשמיטה הוא "אפקעתא דמלכא", כלומר שההפקר בא מעצמו עם כניסת השמיטה, היה מקום לפטור מתרומות ומעשרות. אלא שלמעשה יש לחוש והלכה למעשה להפריש תרומות ומעשרות מהתוצרת אך ללא ברכה לחוש

לדעת כולם. וכן הורה לי מורינו הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א. וכן כתב מורי ורבי הראש"ל הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א בהוראות שפירסם בימים אלו.

תוצרת הגדלה במבנים ובמצעים מנותקים:

ג. תוצרת הגדלה בתוך בית, לדעת רבינו הרמב"ם חובה להפריש ממנה תרומות ומעשרות מדרבנן. ולדעת הראב"ד פטורה מן המעשרות. ולהלכה יש להפריש תרו"מ בלא ברכה. ולכאורה הוא הדין באם היא גדלה בתוך מבנים במצעים מנותקים לחלוטין.

ד. באם נהגו לחומרא ומכרו את העצמים והזרעים או השתילים לגוי, ומלאכת האסיף נעשה ע"י העכו"ם. ובתוצרת שעוברת מיון מפסולת או קינוב מפסולת מלאכה זו נעשתה אף ע"י גויים, פטור מלהפריש תרו"מ. אולם אם התוצרת עוברת מיון מפסולת [ולא גדלים וכו' שאין זה נחשב גמר מלאכה], ונאגדת על ידי יהודים, כיון שהגמר מלאכה הוא ע"י יהודי יש להפריש תרו"מ מהתוצרת אך ללא ברכה [כ"כ המהרי"ט שהיה נוהג בשנת השמיטה מרן השו"ע - ראה שביתת השדה פט"ו הערה 4].

יבול נכרי:

ה. יבול נכרי - שגמר המלאכה נעשה ע"י נכרי - וזאת המציאות כיום ברוב ככל התוצרת המשווקת כיבול נכרי - פטור מלהפריש מתוצרת זו תרומות ומעשרות.

ו. יבול נכרי שהגמר מלאכה נעשה ע"י ישראל, דבר המצוי בירקות עלים שעוברים קינוב מן הפסולת ואיגוד לאגודות בבית האריזה ע"י הפועלים. וכן יהיה מצוי בשנת השמיטה הזו, כשבהמשך תהיה תוצרת של תפו"א שגדל כיום אצל נכרים, אולם הוא יעבור מיון מפסולת בבית אריזה יהודי. בכה"ג יש להפריש תרומות ומעשרות. אך כאמור לעיל סעיף ד' יש להפריש ללא ברכה, ודין זה הוא מיוחד לשנת השמיטה [ראה במקורות שם].

יבול חו"ל / ערבה דרומית:

ז. יבול הגדל בערבה הדרומית - דינו כחו"ל גמור ופטור מלהפריש ממנו תרומות ומעשרות. [ואין נוהגים כיום לחוש לארצות הסמוכות - ראה בספרי קצירת השדה על תרו"מ]. ואם נגמר מלאכתם בתוככי ארץ ישראל חובה להפריש מהם תרומות ומעשרות בברכה [וה"ה בתוצרת שמגיעה מחו"ל ממש].

איזה מעשר מפרישים בשנה השביעית:

ח. הגם שבשנה השישית מפרישים מעשר עני, ולכאורה לפי סדר השנים היו צריכים להפריש מעשר שני בשביעת. מכל מקום תיקנו חכמים לתועלת העניים להפריש מעשר עני בשמיטה, ואף תיקנו תקנה מיוחדת ליתן בפועל את המעשר לעניים [אף בלקוח מן הגוי שבשאר שנים פטור מליתן לעניים] - כך העליתי בארוכה בספרי שו"ת חלקת השדה ח"א שביעית סי' ז. ובח"ב תרו"מ סי' כ"ח. ובספרי שביתת השדה פט"ו הערה 11. [ויש חולקים וסוברים שבשנת השמיטה יש להפריש מע"ש. ואפשר שיש לחוש ולעשות את שתי המעשרות בספק, ובפרט שאפשר לתקן זאת בקלות ע"י אמירה בלבד].

תולעים בדגים

- א. ראיתי צורך לעדכן, כי הגם שבספרינו נקטנו לגבי דג ה'פורל' הגדל בנחלים בא"י שהוא נקי מתולעים. יש להזהר, כי הכוונה רק לגדל בארץ ישראל. אולם הגדל בימות הפתוחים בחו"ל ומגיע בייבוא לארץ, מבדיקות שנעשו הדג נמצא נגוע בתולעי אניסאקיס במעי הדג, ואסורים הם מדין תורה. [ויישר כח למפקח העד"ח הרב רוט שליט"א שהעירני על כך].
- ב. בייצור האחרון של דגי 'אלסקה פולק' ללא תולעים התברר כי יש עונה בשנה שדג זה נגוע מאד בתולעי אניסאקיס בבשר הדג [והם סוג תולעת שבוודאי פירשה ונכנסה מבחוץ ואסורה דין תורה, להבדיל משאר טפילים שמותרים הם בבשר הדג], ולא כמו בשאר עונות השנה שנגוע רק בטפיל כעין גרגר אורז בתוך הבשר והוא מותר, כדין סתם תולעים שבבשר הדג, ועל כן חובה לבדוק דגים אלו נגד מקור אור לראות שאין בזה תולעים. או לרכוש רק תוצרת שבהשגחת המכון עם החותם המיוחד "נקי מחשש טפילים"

ביקרא דאורייתא**שניאור ז. רווח**

לוח זמנים

קדושת שביעית, איסור ספיחין ומצות ביעור

לשנת השמיטה תשס"ח

עם תמצית עיקרי דיני שביעית לצרכן

מבוסס על ספר "שביתת השדה" – הלכות שביעית

מאת הרה"ג שניאור ז. רווח שליט"א

רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ

הלוח מבוסס על ההנחיות ההלכתיות הבאות:

ראש השנה לשמיטה הוא א' בתשרי אף לפירות האילן.

קדושת שביעית:

כל היבולים הגדלים אצל יהודי בארץ ישראל [בהגבלה של הגבולות ע"פ ההלכה - ע' שביתת השדה פ"ב], קדושים בקדושת שביעית. יבולים הגדלים אצל נכרים בארץ ישראל, אינם קדושים בקדושת שביעית, וכן מנהג ארץ ישראל מדור דור. וכן אין קדושה בגדל בערבה הדרומית [מצומת נהר חריף לכיוון אילת, הנחשבת כחו"ל], ובגדל במצעים מנותקים בתוך מבנים.

זמן חלות קדושת שביעית:

בירקות - כל שהתחילו לגדול קודם השמיטה, ונלקטו בשמיטה, הרי הם קדושים בקדושת שביעית, ואפילו נגמר בישולם בשיטת.
בתבואה וקטניות - כל שהגיעו לשליש בישול קודם השמיטה, ונאספו בשמיטה, הרי הם קדושים בקדושת שביעית.
בפירות האילן - כל שחנט [הגיע לשליש בישול] לאחר א' בתשרי של שנת השמיטה, הרי הוא קדוש בקדושת שביעית.
באתרוג - מספק מחמירים גם אחר לקיטה וגם אחר חנטה, ולכן הנלקט לאחר ר"ה נוהג בו שביעית, וכן החונט לאחר ר"ה של שביעית, אף אם נלקט בשמינית נוהג בו קדושת שביעית. אתרוג שחנט ונלקט בשביעית, נוהג בו שביעית מעיקר הדין. שאר פירות הדר דינם כשאר פירות האילן לענין שמיטה.
תבלינים - עשבי תבלין דינם כירקות וכאמור. עצי תבלין [כגון השיבא, הרוזמרין, עלי דפנה ועוד], דינם כאילנות, ויש לנהוג קדושת שביעית בכל העלים שחנטו [יש להחמיר החל מיציאת העלים] לאחר ראש השנה של שמיטה.

פרחים - פרחי נוי אף שיש בהם ריח אינם קדושים בקדושת שביעית [פרחים אלו מהווים את רוב רובם של הפרחים, ואמנם הגם שאין בהם קדושה ולא איסור ספיחין, מכל מקום יש לקנות פרחים רק בהכשר, על מנת לא לסייע בידי עוברי עבירה שזרעו ועבדו במלאכות האסורות בשביעית]. פרחים העומדים רק לריח רבו המחמירים לנהוג בהם קדושת שביעית.

ההגבלות ביבולים הקדושים בקדושת שביעית:

מלבד האיסורים וההגבלות באופן הגידול והקטיף, יש איסור לסחור בפירות שביעית, אסור ליתנם לנכרי, אסור להוציאם לחו"ל, אסור לנהוג בהם מנהג ביזוי, אסור להפסידם, אסור להשתמש בהם בדרך שונה מהרגיל. שיירי האוכל, הקליפות והגרעינים, אין לזורקם באשפה, אלא לשומרם במקום מיוחד עד שיירקבו מאליהם. [ופירוט הדינים ראה בשביתת השדה פרק יא]. כיון שהבעלים הפקיר את שדהו, היבולים פטורים מתרומות ומעשרות [ומכאן שאם לא הפקירם חייב לעשר אותם בשביעית - מעשר עני].

בשנת השמיטה יש להמנע מלקנות תוצרת הקדושה בקדושת שביעית בשווקים, ובשעת הדחק כל שהתוצרת אינה אסורה באיסור ספיחין, אפשר לקנותה בשווקים באופן שאין בו סחורה [כגון בהבלעה], ואף אם הבעלים לא הפקיר את שדהו ועשה מלאכות האסורות בשמיטה, אין פירותיו נאסרים באכילה. תוצרת שיש בה איסור ספיחין אסורה באכילה.

איסור ספיחין:

ירקות שתחילת גידולם בשמיטה, ותבואה וקטניות שהגיעו לשליש בישולם בשנת השמיטה, אסורים באכילה והוא הנקרא "ספיחין". פירות האילן, וכן שיחים רב שנתיים [אף המוגדרים כירק לענין ערלה, כשנזרעו לפני שמיטה, בין כשנותנים פריים בתוך שנתם כגון הפאפיה, ובין שנותנים את פירותיהם לאחר שנה מזמן הזריעה כגון הבננה והאננס], אין בהם איסור ספיחין. כמו כן בגידולים ובמקומות שהגדל שם אינו קדוש בקדושת שביעית, אין איסור ספיחין.

היתר ספיחין בשנה השמינית:

יבולים האסורים באיסור ספיחין שנקטפו בשביעית נשארים באיסורם לעולם [מצוי בקפואים וכבושים]. יבול שיצא משביעית לשמינית [אף שנזרע

באיסור], ממשיך עליו גזירת ספיחין מגזירת חכמים [אף שקדושתו פוקעת מיד בתום השנה השביעית], והותרה אכילתו רק לאחר שיעשה כיוצא בו - עד שבמקום המקדים ביותר בארץ יספיקו לגדול גידולים חדשים, כיוצא בהן, ואז הותרו באכילה כל הירקות שנקטפו בשמינית. מחנוכה של השנה השמינית ואילך הותרו כל סוגי הירקות באכילה, מלבד הירקות המאוחסנים [כגון התפוז"א וכיו"ב] שזמנם יותר מאוחר עד שיעשה כיוצא בו.

מצות ביעור:

ציונה התורה, שכל היבולים הקדושים בקדושת שביעית, בהגיע הזמן שבו כלה היבול המסוים לחיה מן השדה, בכל חלקי ארץ ישראל [=והוא עד שיכלה אותו היבול מן השדות הכללים גם אם הם שדות נכרים, או אף שדות ישראל שאינם שומרי שביעית - מנח"ש ח"א, נא, טו. שביתת השדה פי"ד סכ"ה] יש לכלות - לבער את היבול הזה מן הבית. מנהג ארץ ישראל שבהגיע זמן הביעור, מפקיר את היבול לפני שלשה אנשים אף אם הם אוהביו [אך לא מאנשי ביתו הסמוכים על שולחנו - ושנים מהשלשה צריכים להיות כשרים לעדות עבדו]. לאחר שהפקיר, יכול לשוב ולזכות בו בחזרה. יכול שמינית אינו מציל את יבול שביעית מחובת הביעור.

חובת הביעור חלה על כל יבול הקדוש בקדושת שביעית, וכן על כל מה שהופק מיבולים אלו והוא קדוש בקדושת שביעית. מכאן שאין חובת ביעור על יבול הגדל אצל נכרי בקרקע שלו, יבול הגדל בערבה הדרומית [מצומת נוה חריף לכיוון אילת, הנחשבת כחו"ל], הגדל במצעים מנותקים בתוך מבנים ותוצרת חו"ל. כמו כן יבולים הקדושים בקדושת שביעית, ובזמן הביעור היו מופקרים וכגון אותם הנמצאים בזמן הביעור בידי "אוצר בית דין" אין עליהם חובת ביעור, והלוקח את הפירות מהם לאחר הביעור אינו חייב להפקירם. אמנם מי שלקח מהם קודם זמן הביעור, חייב להפקירם בהגיע זמן הביעור. כל שחייב לבער, ועבר ולא ביער במזיד, נאסרו הפירות באכילה לבעל הפירות.

הערות כלליות:

❖ בלוח מוזכרים תאריכים שונים לפירות וירקות שונים, ראוי לציין שהכוונה היא ליבולים טריים, אך בהחלט מצויים גם יבולים מאוחסנים, ויש לקחת זאת

בחשבון, וכגון: גזר שזמן קדושת שביעית צוין בתשרי, מכל מקום יש גזר רב באיחסון מגידול שישית שאין בו קדושת שביעית. וכן דלעת ועוד, ופעמים רבות ניתן הדבר להבחנה, וכן בתום זמן קדושת שביעית בפירות יש לקחת בחשבון שהכוונה לטריים אך מצוי מאד קירור של פירות מסוימים, וכן עיבוד לתעשיית המשקאות והמזון. [פעמים שניתן גם להבחין לפי התאריך המופיע על האריזות, וכן בשימורים ניתן להבחין על פי הקוד המודפס - הסיפרה הימנית מסמנת את השנה, כגון: 9 = 1999. והספרה השמאלית את היום, כגון: 100 = היום המאה מתחילת השנה].

❖ התאריכים המופיעים בלוח הם על פי ההערכה תוך מאמצים לדייק ככל האפשר. כיון שבמציאות יתכנו שינויים בתאריכים, במידה וכן, נפרסם זאת בל"נ בפירסומי המכון. כשנכתב מועד מסוים [כגון חנוכה לביעור וספיחין וכיו"כ], הכוונה לתחילת אותו מועד.

❖ זמני הביעור שצוינו בלוח, חלקם הם תאריכים שקבעו לנו חז"ל, ונוהגים גם כיום. וחלקם האחר הוא לפי המציאות כיום, אמנם כיון שאי אפשר לדייק ממש, לכן הזמן המצויין הוא זמן שמתחילים להסתפק שמא הוא הזמן, ובזמן זה יפקיר את היבולים כדין וכאמור, ולאחר מכן יודיע לפני אותם שהפקיר בפניהם שאמנם הוא מכניס את היבולים לביתו, אך אינו מתכוין לזכות בזה, אלא נהנה מההפקר, ולא ישוב לזכות עד אשר יתמו ימי הספק.

❖ ביעור בירקות הוא דבר שכמעט לא מצוי כיום, כיון שרוב ככל התוצרת אינה חייבת בביעור, שכן רובם מצויים כל השנה [וכאמור אף יבולים הגדלים באיסור פוטרים מחובת ביעור כיון שבפועל טרם כלה לחיה]. ירקות שכלים מן השדה בתוך השנה השמינית, זמן ביעורם מיד במוצאי שביעית. [שביתת השדה פי"ד סכ"ט].

❖ הפירות הבאים מופיעים ברשימת הירקות: אגס, בננה, פאפיה, פסיפלורה. שכן העיקר להלכה שדינם כירק.

❖ ביאור הלכתי ומקצועי מפורט יותר ללוח פורסם בירחון המכון "תנובות שדה" גליון מס' 32.

לוח זמנים לירקות, תבלינים דגנים וקטניות - שמיטה תשס"ח

שם הירק	קדושת שביעית מ:	איסור ספיחין מ:	זמן הביעור	סוף זמן איסור ספיחין בתשס"ח	הערות
אבטיח	ד תשרי	א אדר ב	ראה"ש/ס"ט	חנוכה	מתוכנן קטיף מהערבה הדרומית מר"ח חשון
אורז	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
איזוב מצוי	ד תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
אננס	ד תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	מניב פרי לאחר שנה משתילה
אספרגוס	ד תשרי	אין איסור	ראה"ש/ס"ט	אין איסור	רב שנתי
אפונה [תרמיל]	ד תשרי	כג אדר ב	תמוז/ס"ח	חנוכה	הרוב מגידול נכרי
אפונה [גרגירים]	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
ארטישוק	ז חשון	אין איסור	א סיון/ס"ח	אין איסור	רב שנתי
ארטישוק ירושלמי	ד תשרי	אלול/ס"ח	ראה"ש/ס"ט	חנוכה	
בזיליקום	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	חנוכה	חלק מרב שנתי
בטטה	ד תשרי	כז אייר	אין ביעור	חנוכה	
בטטה קאסבייה	ראה ארטישוק ירושלמי				
בטנים	כ אלול	כ אלול /ס"ח		כ אלול	בבטנים יש איסוס ארוך
במיה	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רוב מוחלט מגידול נכרי בלבד
בננה	ז תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי/התאריך לאחר הבחלה
בצל יבש	ה טבת	ה אדר א	אין ביעור	כד אדר	
בצל ראש	ד כסלו	ה טבת	אין ביעור	יז טבת	
בצל ירוק	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	י כסלו	
ברוקולי	ד תשרי	טו טבת	אין ביעור	חנוכה	
גזר	כה תשרי	א שבט	יד אב ס"ח	חנוכה	קיים גזר מאיסוס
גמבה	ד תשרי	א טבת	אין ביעור	חנוכה	
גרעיני אבטיח	אב	אב		כ אב	קיים איסוס ארוך
גרעיני דלעת	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
גרעיני חמניות	אב	אב		כ אב	קיים איסוס ארוך
דלורית	ד תשרי	י סיון	ראה"ש/ס"ט	א תמוז	מרבית היבול נאסף קודם ר"ה

שם הירק	קדושת שביעית מ:	איסור ספיחין מ:	זמן הביעור	סוף זמן איסור ספיחין בתשס"ט	הערות
דלעת	ד תשרי	א תמוז	ראה"ש/ס"ט	טו תמוז	מרבית היבול נאסף קודם ר"ה
הל	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
זנגויל	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
חומוס	א סיון	א סיון		א סיון	קיים איסוס ארוך ויש גם ייבוא
חזרת	ד תשרי	תשרי/ס"ט	אין ביעור	חנוכה	
חוויג'	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
חיטה	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא (מעט מקומי החל מסיון)
חילבה	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא (מעט מקומי החל מסיון)
חסה	ד תשרי	י חשון	אין ביעור	י חשון	
חציל	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	א כסלו	
חרדל [טחון]	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
טרגון	ד תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
כוסברה	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	י כסלו	
כוסמת	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
כורכום	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
כמהין	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	אינו נידון כצמח
כמון	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
כרוב אדום	ד תשרי	א טבת	אין ביעור	חנוכה	
כרוב לבן	ד תשרי	טו כסלו	אין ביעור	חנוכה	
כרוב סיני	ד תשרי	י כסלו	אין ביעור	כ כסלו	
כרובית	ד תשרי	א טבת	אין ביעור	חנוכה	
כרפס [סלרי]	ד תשרי	י טבת	אין ביעור	חנוכה	
כרפס [שורש]	ד תשרי	כ טבת	אין ביעור	חנוכה	
כרתי [לוף]	ד תשרי	א שבט	אין ביעור	חנוכה	
לואיזה	יד תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	עץ - רב שנתי
לוביא בתרמיל	ד תשרי	כז אייר		חנוכה	רוב מגידול נכרי
לוביא גרגרים	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
לימונית [עשב לימון]	ד תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
לפת	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	י כסלו	
מילון	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	חנוכה	

שם הירק	קדושת שביעית ה:	איסור ספיחין ה:	זמן הביעור	סוף זמן איסור ספיחין בתשס"ט	הערות
מליסה	ד תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
מלפפון	ד תשרי	יד חשון	אין ביעור	כה חשון	
מרווה	ד תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
נבטים	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	גידולי מים
נענע	ד תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
סויה	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
סלק אדום	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	י כסלו	
סלק עלים	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	יח כסלו	
עגבניה	ד תשרי	י כסלו	אין ביעור	חנוכה	
עדשים	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
עולש	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	גידולי מים / ייבוא
עירית	ד תשרי	כ חשון	אין ביעור	ד כסלו	
עלי דפנה - יבשים	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
פאפיה	תשרי	אין איסור	תמוז/ס"ח	אין איסור	רב שנתי
פול [בתרמיל]	ד תשרי	ה טבת	תמוז/ס"ח	חנוכה	חלק ניכר מגידול נכרי
פול [גרגרים- יבש]	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
פופקורן	כב סיון ס"ח	כב סיון ס"ח		תמוז/ס"ט	קיים גם מייבוא
פטרוזיליה	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	א כסלו	
פטרוזיליה [שור ש]	ד תשרי	א שבט	אין ביעור	חנוכה	
פטירות	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	אינו נידון כצמח
פלפל	ד תשרי	ה כסלו	אין ביעור	חנוכה	בפלפל אדום החל מכה' כסלו
פלפל חריף	ד תשרי	י כסלו	אין ביעור	חנוכה	
פלפל שחור/לבן	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
פפריקה	ד תשרי	א אב	ראה"ש/ס"ט	א אב	חב הפפריקה בתחלת שמונה טיכת לשיטת
פרג	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
צ'וטה	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	חנוכה	
ציפורן	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
צלף	א סיון	אין איסור	כסלו/ס"ט	אין איסור	רוב מייבוא
צנון	ד תשרי	כ חשון	אין ביעור	א כסלו	
צנונית	ד תשרי	א חשון	אין ביעור	ה חשון	

שם הירק	קדושת שביעית מ:	איסור ספיחין מ:	זמן הביעור	סוף זמן איסור ספיחין בתשס"ט	הערות
קולורבי	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	ה כסלו	
קינמון	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	יבוא
קישוא	ד תשרי	י חשון	אין ביעור	טו חשון	
רוזמרין	יד תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	עץ – רב שנתי
שבולת שועל	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	יבוא
שום	כ אדר א	ז אדר ב	א תמוז	כ אדר	קיים שיווק מאיחסון ארוך
שומשום	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	יבוא ומעט נכרי
שומר	ד תשרי	א כסלו	כח סיון ס"ח	ה כסלו	
שמיר	ד תשרי	י חשון	אין ביעור	כ חשון	
שעוניית [פסיפלורה]	ד תשרי	אין איסור	ראה"ש/ס"ט	אין איסור	רב שנתי
שעועית [תרמיל]	ד תשרי	י כסלו	אין ביעור	י כסלו	
שעועית [יבשה]	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	יבוא
שעורה	א סיון	א סיון		א סיון / ס"ט	רוב מייבוא
תות שדה	טז חשון	ה כסלו	יב סיון	חנוכה	
תירס	יא תשרי	יא תשרי		חנוכה	נידון כקטניות
תפוח אדמה	ג כסלו	א טבת	תמוז/ס"ח	א טבת	
תרד	ד תשרי	א כסלו	אין ביעור	ה כסלו	

לוח זמנים לפירות האילן - שמיטה תשס"ח

שם הפרי	קדושת שביעית ה: [ס"ח]	קדושת שביעית עד חודש [ס"ט]	זמן הביעור	הערות
אבוקדו	אב	אב	תמוז/ס"ט	
אגוז אילסר	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור	יבוא
אגוז לוז	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור	יבוא
אגוז מלך	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור	יבוא
אגוז מקדמיה	אב	אב	אדר/ס"ט	
אגוז פיסתוק	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור	יבוא
אגוז פקאן	תשרי/ס"ט	תשרי/תש"ע	אדר/תש"ע	יש גם יבוא
אגוז קשיו	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור	יבוא
אגס	סיון	סיון	חשוון/ס"ט	קיים מקירור ארוך
אוכמניות	טבת	טבת	ניסן/ס"ט	יש גם מיבוא [לתעשייה]
אנונה	תמוז	תמוז	שבט/ס"ט	
אפרסמון	אלול	אלול	שבט/ס"ט	
אפרסק	אדר א	אדר	כסלו/ס"ט	
אשכוליות	אלול	אלול	סיון/ס"ט	משוק גם באופי עיבוד שונים
אתרוג	ד' תשרי	אייר/ס"ט	שבט/ס"ט	י"א שאין לו ביעור
גודגדן	כו ניסן	אייר	אב/ס"ט	משוק גם באופי עיבוד שונים
גויאבה	תמוז	תמוז	טבת/ס"ט	
גויאבה תאילנדית	אלול	אלול	שבט/ס"ט	
דובדבן	כו ניסן	אייר	אב/ס"ט	משוק גם באופי עיבוד שונים
זית מאכל	תמוז	אב	שבועות/ס"ט	משוק בשימושים לטווח ארוך
זית שמן [שמן]	תשרי/ס"ט	תשרי/תש"ע	שבועות/ס"ט	נשמר לתקופה ארוכה
חבוש	תמוז	תמוז	טבת/ס"ט	
חרוב	אלול	אלול	טבת/ס"ט	יש מאיסוס. יש גם יבוא
לונגן	סיון	סיון	אב/ס"ט	

שם הפרי	קדושת שביעית ח: [ס"ח]	קדושת שביעית עד חודש [ס"ט]	זמן הביעור	הערות
ליטשי	סיון	סיון	אב/ס"ט	
לימה	סיון	סיון	חשון/ס"ט	
לימון	אייר	אייר	תמוז/ס"ט	יש מקיזור ותעוצבת ישן וחודש
לימקוואט	אייר	אייר	חשון/ס"ט	
מנגו	כז אייר	סיון	טבת/ס"ט	
משמש	אייר	אייר	אב/ס"ט	
נקטרינה	אדר ב	אדר	כסלו/ס"ט	
ענבי יין [יין]	תמוז	תמוז	פסח/ס"ט	נשמר לתקופה ארוכה
ענבי מאכל	אדר ב	אדר	פסח/ס"ט	
ערמונים	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור	יבוא
פאפיה	ראה לוח ירקות			
פומלה	אלול	אלול	סיון/ס"ט	
פומלית	אלול	אלול	סיון/ס"ט	
פיג'ויה	אלול	אלול	שבט/ס"ט	
פיטאיה [צהובה]	טבת	טבת	ניסן/ס"ח	
פיטאיה [אדומה]	חשון	חשון	חשון/ס"ט	
פסיפלורה/ שפנית	ראה לוח ירקות			
צבר	חשון	חשון	חשון/ס"ט	
קובו	חשון	חשון	חשון/ס"ט	
קומקוואט	חשון/ס"ט	חשון/תש"ע	אדר/ס"ט	
קיוי	אלול	אלול	טבת/ס"ט	במהלך השנה יש שיווק מקיזור
קלמנטינה /קליפים	אלול	אלול	אייר/ס"ט	התאריך תקף גם לשאר קליפים
קרמבולה	חשון	חשון	שבט/ס"ט	
רימון	אב	אב	אדר/ס"ט	קיים שיווק של מיץ רימונים
שזיף אירופי	אב	אב	חשון/ס"ט	פרי זה משווק גם בשימושים נוספים
שזיף יפני	ניסן	אייר	כסלו/ס"ט	
שסק	אדר א	שבט	סיון/ס"ט	
שקד ירוק	אייר	אייר	טבת/ס"ט	

שם הפרי	קדושת שביעית ח: [ס"ח]	קדושת שביעית עד חודש [ס"ט]	זמן הביעור	הערות
שקד יבש	אלול	אלול	טבת/ס"ט	מאוחר לתקופה ארוכה
תאנה טרייה	אדר ב	ניסן	חנוכה/ס"ט	תאנים מיובשים מקורם מחו"ל
תות עץ	אייר	אייר	תשרי/ס"ט	
תמר	אב	אלול	פורים/ס"ט	קיים שיזוק ארוך מקיזור ואחסון
תפוז	אלול	אלול	תמוז/ס"ט	משיזוק גם באופני עיבוד שונים
תפוח מבכיר	אייר	אייר	שבט/ס"ט	
תפוח	תמוז	תמוז	שבט/ס"ט	קיים שיזוק מקיזור

בלוח זה נעשו מאמצים רבים לדייק ככל היותר, ועיקר המידע על התאריכים נתקבלו מאנשי מקצוע רבים הבקיאים כל אחד בתחומו. ועל כך תודתינו נתונה להם.

כל הזכויות שמורות

מו"ר הגאון רבי **שלמה משה עמאר** שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

בירורי הלכה וחידושי דינים העולים על הפרק, על פי סדר הרמב"ם ז"ל בהלכות שמיטה ויובל

[המשך מגליון קודם]

שם: ושורין את הזרעים בשביעית, כדי לזרוע במוצאי שביעית.

וכתב הראב"ד ז"ל: א"א נוסחא אחרת ומשיירין משביעית למוצאי שביעית. וע"ש ברדב"ז ובכסף משנה שתמהו, דאם כגרסתו, מה בא ללמדנו. אבל שרייה היא תחילה זריעה וקמ"ל דאפילו הכי מותר לשרותן במים בשביעית.

ומהר"י קורקוס ז"ל כתב שבאמת בתוספתא הגירסא היא כהראב"ד ז"ל, אבל בירושלמי (פ"ד ה"ד) הגירסא היא שורין, כלשון רבינו ז"ל, ופירושה שדרך הזרעים לפעמים שורין אותם במים כדי שיהיו נוחים להקלט כשיזרעו אותם, וקמ"ל דלא חשיב זה כזריעה בשביעית. א"נ דלא גזרינן שמא הרואה אותם יאמר לזרעם בשביעית הם. וע"ש מ"ש ע"ד הראב"ד ז"ל. והרב פאת השלחן (סי' כ' אות יח) פי' בדברי הראב"ד ז"ל דקאי אדלעיל מיניה, שזורעים בעציץ מלא גללים כדי לבדוק אותם אם הם ראויים לזריעה, וע"ז הוסף הראב"ד ז"ל, דמותר לשיירן שם למוצאי שביעית [וקשה לי למה צריך לומר למוצאי שביעית לפי"ז, די שיאמר שמותר לשיירם שם. וצ"ע. שמ"ע]

שם: ומקיימין את האלווי בראש הגג, אבל אין משקין אותו.

וכתב הרדב"ז ז"ל שם, שזו היא גירסת הירושלמי, והוא מין ממני הירקות שזורעים אותם בגגות לנוי, ובתוספתא שם גרסי' ומקיימים את העלויים וכו', והיא היא, כי האלף מתחלפת בעיין. והקשה, מאי למימרא, והלא כל האילנות והירקות לן מקיימין אותן בשביעית, ומה החידוש באלווי. וכתב ששמע שהוא העשב הנקרא קיקיון, והוא עולה על ראשי הגגות והשמש מיבש אותו, ומותר לעשות לו מחיצה להגן עליו כדי שיתקיים, ולא נקרא עבודת האילן, קיצורו של דבר, יהיה אשר יהיה כיון שהוא בראש הגג מותר להגן עליו כדי שיתקיים. ע"כ.

גם מרן הכ"מ הקדשה כהנ"ל, וכתב שגם על הראב"ד ז"ל שכתב עליו שבגג, ג"כ קשה כהנ"ל. [וכתבתי לעיל שהרב פאה"ש ז"ל פי' בדברי הראב"ד ז"ל, שמקיימין את העלין משביעית למוצאי שביעית וכן"ל. ולא ידעתי מה הרויח בזה]. וכתב הכ"מ דאפשר לדחוק ולפרש שבא לומר דאין משקין אותו, ויותר נכון לומר דאע"פ שאין מקיימים ירקות מפני מראה"ע (כמ"ש בפ"ד הי"ח) שיחשבו שזרעם בשביעית, אבל אלו אע"פ שהן רכים אין חוששין, שאין דרך לזרוע בגגין אלא עולה מאליו, וכתב שלכך גרס הראב"ד העלים, לומר שהם רכים. עכ"ד. וכנראה שזו הסיבה שאין משקין אותו, דע"י ההשקיה יחשדוהו שהוא זרען שם.

וראיתי בתורת ציון (עמ' סט) שכתב דהרש"ס ז"ל פירש האלווי שהוא אהליות, והוא בושם שהשרים זורעים בראש הגג ומטיילים שם, וקאמר דמקיימים אותו בשביעית. ועושים לו צל שלא תשרפנו החמה, דאוקומי אילנא שרי. ולא יסקהו, דעבודת קרקע היא אפילו בגג.

וע"ש שהק' ע"ד מרן ז"ל בכ"מ במה שפי' דקמ"ל דאין בו משום מראה"ע כי אין דרך לזרוע על הגג, הא דין זה כבר נאמר בתוספתא (שם פ"ג), ועושין ספיחין שבראש גגות ומקיים אותם, ואינו חושש לא משום שביעית ולא משום עבודת הארץ. עכ"ל. וא"כ למה צריך לשנות דין זה שוב, וע"ש שכתב דאפשר שהיתה לו גירסא אחרת באותה תוספתא. ואפשר שלזה התכוון מרן ז"ל שם, ולזה כתב דקמ"ל דאין משקין אותו בשביעית, דזה לא נאמר בתוספתא.

עוד כתב התורת ציון ע"ד הרש"ס, דהשקאה אסורה משום עבודת קרקע, אינו מובן מה שייך עבודת קרקע בגג. ואולי כוונתו למ"ש במו"ק (ב' ע"ב) משקה משום מה מתרינן ביה, רבה אמר משום חורש ורב יוסף אמר משום זורע. הא לאומקי אילנא שרי להשקות, דהשקאה מדרבנן היא והתירו במקום פסידא, כדתנן ריש מו"ק משקין בית השלחין במועד ובשביעית. ואחרי זה כתב דאלווי הם זרעים שגודלים מאליהם בגג, ומסככים בהם הגג ויושבים תחתיהם, וכיון שגדלו מאליהם אין בזה משום הפסד וע"כ אסור להשקותם. וע"ש. ולענ"ד העיקר כפירושו של מרן ז"ל בכסף משנה, דקמ"ל דאין בהם משום ספיחים דאין דרך לזרוע בגג, ומאותו הטעם אסור להשקותם, דאם ישקו אותם יאמרו שהוא זרעם ג"כ, ושייך בהם משום מראית העין.

והנה באמת יש מחלוקת הפוסקים אם נוהגת שביעית בגידולי גג, ובתשובה שכתבתי בזה, והיא נדפסה בשו"ת כרם שלמה ח"א (גידולי

גג ועציצים סימן א) הארכת בזה מאד.

ולדעת הפוסקים שאין שביעית נוהגת בגידולי גג, א"כ צ"ע בכל מה שאמרו בדין זה, דהא בגג אין שייך איסור שביעית, והקושיות הנ"ל חוזרים ביתר עוז וביתר שאת, (ויש הרבה לשאת ולתת זה אי"ה). ולהרדב"ז ז"ל שהוא קיקיון שעולה על ראשי הגגות, א"כ הוא גדל בקרקע, וקמ"ל דמותר לתת סביבו דברים שיגנו על צמח זה מפני החמה, כדי שלא ייבש. אך לשאר הפירושים של מרן ז"ל בכ"מ, שאמרו שגדלו בגג מאליהם וכו', אינו מובן מה הדיון ומה החששות אם בגידולי גג לא שייך שביעית, ולמה צריך לומר שההיתר משום שאין דרך לזרוע בגג, יאמר משום שאין שביעית נוהגת בגידולי גג. ואולי צריך לדחוק ולומר דשורשם הוא בקרקע, אלא שגדלו והפירות מונחים בגג, וקמ"ל דאעפ"י שהם רכים, דבשאר ירקות אוסרים משום ספיחים באלו לא אוסרים, אלא דממ"ש שם שאין דרך לזרוע בגגין, לא משמע כן. וצ"ע עוד בזה. ועיין מזה במ"ש בשבת הארץ להגריא"ה קוק ז"ל, ובציונים שם. ועיין דרך אמונה ס"ק ס' וס"א.

שם הלכה ז': סוקרין את האילן בסקרא וטוענים אותו באבנים, ועודדים תחת הגפנים. והמקשקש בזיתים, אם להברות את האילן אסור, ואם לסתום את הפצימים מותר.

וכתב מהר"י קורקוס ז"ל, תוספתא (פ"א ה") סוקרין את האילן בסקרא, וטענין אותו באבנים, ואין חוששין לא משום שביעית, ולא משום דרכי האמורי. ע"כ. ובשבת (ס"ז ע"א) אמרו ע"ז, בשלמא טוענו באבנים כדי דליכחוש חיליה. פירוש, שלפעמים משיר פירותין לרוב שומנו. אלא סוקרו למה, ומשני כדי שידעו שמשיר פירותיו, ויבקשו עליו רחמים. ע"כ. וכן כתב הרדב"ז ז"ל שם בקצרה.

ובדרך אמונה (ס"ק ס"ב) כתב דסוקרין בסקרא, שצובעים אותו בצבע אדום (עפ"י מ"ש בשבת ס"ז ע"א). ואולם בפירוש המשניות להרמב"ם ז"ל (שבת פ"ב משנה ד') פי' סיקרא "אלמגרה" בלשון ערבי. וזכורני שצבע אלמגרה הוא צהוב כמו חרדל. ואפשר דאין נ"מ בגוון, אלא הצבע המקובל באותם מקומות, שעושין לעורר רחמים על האילן.

עוד כתב בדרך אמונה שם, וכיון שאין עושין כן אלא כדי שלא ישיר פירותיו, הו"ל אוקמי אילנא ומותר (ירושלמי פ"ד בשביעית ה"ד). וכתב

עוד (בשם החזו"א שביעית סי' י"ט סק"כ), ודוקא שלא ישיר פירותיו, דהוי הצלת הפסד, אבל לעשות סגולה שיעשה פירות, כגון לתלות עליו שטר לסגולה אסור. עכ"ל.

וי"ל דגם סגולה שיתן פירותיו נמי שרי, ולא אסרו בירושלמי אלא סגולה שיש בה מעשה, אבל סגולה שאין בה מעשה, כגון ללחוש עליו הוי כאמירת תפילה וברכה ומותר. ומה שאמרו בירושלמי דסגולה שיתן פרי אסור, ה"ט שהסגולה ההיא יש בה מעשה. וכמבואר להלן.

ומקור הדין הוא מדברי הירושלמי שם, אין תולין תוכין בתאנה, כיצד מייתי יחור מתאנה וכותב שטר (כן גורס הגר"א ז"ל שם), ותולה בה ואומר הדא עבדת ואת לית את עבדת, ופריך ולא כן תני אילן שהוא משיר פירותיו סוקרין אותו, ומשני תמן דלא יתיר פירותיו, והכא דיבוד לכתחילה. והביאו בביאור ההלכה שם. ומזה עולה דאסור לעשות סגולה לאילן שיעשה פירות. והעיר ע"ז מסנהדרין (ק"א ע"א), שאמרו לוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת, ואין בכך משום צידה. ובמשנה ברורה (סימן שכ"ח ס"ק קמ"ג) כתב אע"ג דע"י לחש זה אינו יכול לזוז ממקומו עד שנוכל לתופסו, מ"מ אין זו צידה טבעית, ויל"ע מ"ש גבי שביעית שאסרו פעולה שאינה טבעית. וכתב שראה לאביו הגה"ק זללה"ה בקהלות יעקב לב"ק (סימן מ"ה) שכתב דשאני שבת דפטור כלאחר יד, וזה לא עדיף מכלאחר יד. והעיר הגאון שליט"א דכלאחר יד עכ"פ אסור מדרבנן, וכאן התירו לכתחילה, וע"כ שאין זו מלאכה כלל. ועוד שאם הדרך לעשות כן אין כלאחר יד.

ותירץ הרב שליט"א שם, דשאני שבת שהעיקר שהקפידה תורה הוא שינוח ממלאכה, ולחישה אינה מלאכה, אבל בשביעית שהתורה רוצה שהארץ תשובות, וכמ"ש בע"ז (ט"ו ע"ב), ודעת כמה ראשונים שגם ע"י גוי יש בה חיוב דאורייתא (עין לעיל ה"א סק"א). ואפילו להחולקים, עכ"פ האיסור הוא שהארץ לא תיעבד, ולכן גם ע"י סגולה הרי הארץ נעבדה על ידו. עוד י"ל דהחילוק הוא דבשבת מיירי בלחישה בלא מעשה, וכאן בשביעית מיירי במעשה, ובכה"ג גם בשבת אסור. תדע דסוקרין בסקרא, שיבקשו רחמים על העץ, דאטו אסור להתפלל בשביעית על האילנות שיתנו פרים. וכתב משם בנו שהעיר ג"כ ממ"ש בתענית י"ט ע"ב, דמתריעין בשביעית על הגשמים מפני פירות האילן, ובע"כ שכל שאינו

עושה מעשה כמו שכותב שטר ותולה בה, אין בו איסור, וה"ה דמותר ללחוש על עץ שיעשה פירות בשביעית, אבל לתלות שטר אסור, שיש בזה מעשה. וכתב בשם מושב (אולי צ"ל דעת) זקנים מבעלי התוספות בפרשת בהעלותך, שהקשה ממ"ש את אשר תאפו אפו, למה צריך לאפות, הרי יכול לחשוב שרוצה טעם אפוי, והמן מתהפך לכל טעם שרצו, ותירצו דבשבת אסור לחשוב שיתהפך טעמו, דהו"ל כמתקן. ויש לעיין איזה מתקן זה, הרי אין זה טבעי. ואולי כיון שהאכילה גורמת שיתהפך טעמו, הוי כעושה מעשה, ולא דמי ללחישה הנ"ל.

עוד הביא מ"ש בעירובין (מ"ג ע"א) בבעיא דאם יש תחומין למעלה מעשרה, ומביא ראיה מהני שב שמעתתא דאיתאמרו בצפרא דשבתא קמיה דר"ח בסורא, ובפניא דשבתא קמיה דרבה בפומפדיתא, מאן אמרם לאו אליהו אמרינהו, אלמא אין תחומין למעלה מעשרה. ומובא בשם החת"ס שהקשה איך אליהו בא לכל הבריתות בשבת, ותירץ דכשבא בתורת מלאך אין קפידא, שאינו חייב במצוות, אבל כשבא לומר הלכה לא בא כמלאך, דלא בשמים היא, ומוכרח להתלבש בגופו שנשאר בעננים, ולבא בתורת אדם ואז הוא מצווה במצוות, וזוכרני ששאלתי למרן החזו"א זצ"ל א"כ מה ראית הגמ' מאליהו שאמר הלכה בצפרא וכו', אפשר שאחר שאמר ההלכה בבוקר בסורא, נהפך למלאך והלך לפומפדיתא. והשב בבדיחותא, שאם היה איש היה אסור לו לההפך למלאך דהוי נטילת נשמה. ונראה שלא אמר כן אלא לבדיחותא בעלמא, דרחוק לומר שנהפך למלאך מיקרי מעשה, וא"כ אין בזה איסור נטילת נשמה, שאין זה טבעי. ועיין בקה"י שם בשם השל"ה שמה שכתב משה רבינו ע"ה י"ג ס"ת ביום פטירתו, אע"ג שהיה שבת, משום שכתבן ע"י שם המפורש, ומוכח שזה מותר לכתחילה. וע"ש בקה"י שהאריך בזה לענין מזיק ע"י לחש או תפילה אם חייב או לא. עכ"ל.

ובענין אליהו הנביא זכור לטוב שבא לכל הבריתות, זה ידוע דניצוצות ממנו הם שמשתתפים בכל ברית וברית, ובזה בודאי לא קשה מידי.

ולעיקר הקושיא שהקשה הגאון שליט"א, ואשר קדמו אביו גאון ישראל קדוש יעקב זללה"ה, דלמה בשבת מותר ללחוש על נחשים ועקרבים ואין בו משום צידה כלל ובשביעית אסור לגדל פירות ע"י סגולה, יש מקום לחלק בין שתי הפעולות הנ"ל, דבלחש של הנחשים אינו משנה

בהם כלום בפועל, ורק מתעכבים ולא יוכלו לזוז עד שאפשר לתופסם, ואין בזה צידה, דאין זו דרך צידה כלל ועיקר, ולא כמו שהבין הגאון דאין בזה צידה כי איזה צידה טבעית, אלא הכוונה היא שאין כאן צידה בכלל, שדרך צידה היא שהחיה בורחת, וסוגרים עליה את הדרך שלא תוכל לברוח עוד, אבל אלה שעל ידי אותו לחש ניטל מהם כוח הבריחה, שוב לא שייך בהם צידה. ונטילת כוחו מלברוח לא מיקרי צידה, שאין זה דרך צידה כלל, אלא זו פעולה אחרת, וגם נטילת נשמה אין כאן, שהרי הוא חי כאשר היה. אבל בסגולה המגדלת פירות, הנה בפועל גודלים פירות והוי כמו כל מעשה של עבודת קרקע או אילן, שבא לשבח האילן ולתת לו תוספת כוח, שמבחינת התוצאה משיג אותה תוצאה, אלא ששם עושה ע"י מעשה טבעי לגמרי, וכאן ע"י סגולה, ושייך בזה לגזור האטו הא, אבל בצידה שאין נעשה שום דבר הדומה לצידה, אע"פ שבפועל באמת משיג את עיכוב הבעל חי. אבל זה דומה למי שיכה ויחבול בבע"ח עד שלא יוכל לזוז, דישראל בזה משום חובל, או נטילת נשמה, אבל אין זו צידה לכו"ע. וה"נ אין בו צידה, אלא שבזה גם חובל או נוטל נשמה אין בו. אבל שם הרי הפירות גדלו מכח הסגולה שעשה או אמר לצורך גידולם, א"כ בפועל יצאו ממנו פירות, אלא שהפעולה לא היתה טבעית, אלא סגולית. ובזה אסרו משום העושה מלאכה, דשייך לגזור בכה"ג.

ובמעשה דאליהו הנהביא ז"ל שבא ולימדם שב שמעתתא בשבת שחרית בסורא ובפניא בפומפדיתא, והדבר ניכר בפועל, שהרי לימדם שב שמעתתא, וזה הגיע אליהם בפועל, וע"כ הקשה להם איך עבר התחום להגיע מסורא לפומפדיתא, דאע"ג שהוא בדרך לא טבעית כלל, מ"מ כל שהדבר נראה לעין והושגה המטרה ויש תוצאה בפועל, אפי' שלא בדרך טבעית אין לעשותה משום גזרה, וע"כ הוכיחו מזה דאין תחומין למעלה מעשרה, דבזה אין איסור, שגם אם ילך בדרך טבעית (כמו דרך אויר בימינו שיש אוירונים) גם בזה אין איסור של תחומין, משום שאין תחומין למעלה מעשרה. וק"ו דבדרך על טבעית דשרי בכה"ג.

ומזה גופא יש להוכיח כמו שכתבתי לעיל, דבלחש דנחש ועקרב, לא חשיבא צידה כלל וע"כ מותר, כמו בתחומין מעל לעשרה, דלא שייך בזה איסור תחומין. אבל במגדל פירות ע"י סגולה, בזה אסרו, דבתוצאה זה כמו בגידול פירות בטבעיות, ושייך לגזור בהא אטו הא.

וממילא מובן החילוק שבין ההיא דשב שמעתתא, שהתוצאה ניכרת שלימדום שב שמעתתא, וניכרת התוצאה של ביאתו גם לסורא וגם לפומפדיתא, וע"כ בזה יש לגזור בהליכה לא טבעית אטו הליכה טבעית דאסורה מדינא מחוץ לתחום, ומזה שהלך ולימד ולא חשש, למדו מזה דאין תחומין למעלה מעשרה. אבל בבריתות אין שום היכר בבואו ובלכתו למעשה, ויש בזה רק שפע רוחני גדול, אך כיון שאינו ניכר, ולא נעשה בדרך הטבע לא שייך לגזור בו.

עוד י"ל דאחר דהוכיחו בעירובין (מ"ג ע"א) הנ"ל דאין תחומים למעלה מעשרה, מהשתא מובן לנו מה שאליהו הולך לכל הבריתות, דכל הליכותיו בקדש הן למעלה מעשרה טפחים, ובגובה זה אין איסור תחומין.

ומה שהקשה על דברי דעת זקנים מבעלי התוספות שכתבו דלכך צריכים היו לאפות המן בער"ש, כי בשבת אסור לחשוב שיתהפך טעמו של המן, דהו"ל כמתקן, והקשה איזה מתקן יש בזה. ודחק דכיון שע"י האכילה מתהפך טעמו של האוכל הו"ל כעושה מעשה, וכנ"ל. ואולי יש לומר דעצם שינוי הטעם חשיב שינוי הניכר, ובפרט לפי מאי דקי"ל כהש"ך ביו"ד (סימן ק"ה) דאזלינן בתר טעמא ולא בתר שמא, הרי שהטעם הוא העיקר, והוא שקובע אם יחשבו שני מיני אוכלים למין א' ודינו כמין במינו, או דהוי ליה מין בשאינו מינו. א"כ לפי זה נחשב שינוי הטעם שנעשה ע"י מחשבתו לשינוי הניכר, ובדבר הניכר גזרינן לאסור גם בנעשה שלא בדרך טבעית, אטו דבר הנעשה בדרך הטבע. וע"כ היו צריכים לאפות ולבשל המן מערב שבת, ולא להפכו למבושל ע"י מחשבה בשבת. וצ"ע אולי כשחשבו על בישול ואפיה, אפשר שגם הצורה משתנה. עכ"פ עצם שינוי הטעם הוי שינוי.

עכ"פ לגבי שביעית כל דבר שמשנה את המציאות אסורוהו, גזירה אטו שינוי הנעשה בדרך טבעית ע"י עבודת קרקע או עבודת אילן. ומה שמותר ע"י עבודה טבעית, כגון לאוקומי אילן, בודאי שמותר ע"י סגולה, ומה שאסור ע"י עבודה טבעית בזה אסרו בעשהו ע"י סגולה, משום מראה"ע. ולפי החילוק שכתבתי הדבר תלוי באם נשתנה במציאות, ולפי החילוק שכתב הגאון ד"א נר"ו, זה תלוי אם הסגולה היא רק באמירה בעלמא מותר, ואם הוא צריך לעשות מעשה, אסור.

מ"מ לכל הדעות מותר להתפלל על הגשמים ושהארץ תתן יכולה ועץ השדה יתן פריו. וזה פשוט. וגם מבואר בתענית (י"ט ע"ב) הנ"ל בדברי הגאון ד"א נר"ו.

אלא שהרמב"ם ז"ל בהלכות תענית לא הביא דין זה דמתריעין בשביעית על הגשמים. ובציונים שעל ספר שבת הארץ (הלכה ז' אות 12) כתבו שבמראה הפנים על הירושלמי תענית (פ"ג ה"א ד"ה תני) דייק מהרמב"ם הזה שלא הביא הסוגיא להלכה דש"מ דסובר שאין מתענים על הגשמים בשביעית. ובאות (11) שם כתבו, שבתוספתא (פ"ה ה"ט) ובתענית (י"ט ע"ב) ובירושלמי (פ"ג ה"א) איתא שמתענים על הגשמים בשביעית. וכ"כ המאירי בתענית שם. וכ"כ בס' חוקי חיים, הובא בארץ חיים סיתהון א"ח (סי' תקע"ה ס"ח), הובאו בכה"ח שם (ס"ק מ"א), וכן בשו"ת מנח"י ח"ח (סי' נ"ב), ופלגי מים (להר"ש דביליצקי נר"ו) עמוד נ"ח. ע"ש.

מיהו מדברי הרמב"ם ז"ל אין ראיה, שהוא כתב בסתם שם (פ"ב מהל' תענית הט"ז) וז"ל, תבואה שצמחה ונמנע המטר וכו'. וכן אם הגיע זמן הפסח או קרוב לו בארץ ישראל, שהוא זמן פריחת האילנות הרי אלו מתענין וזועקין, עד שירדו גשמים הראויים לאילנות או עד שיעבור זמנם. דבתוספתא שהביאו בתענית (י"ט ע"ב) נחלקו רשב"ג וחכמים אם מתריעין על האילנות גם בשביעית או לא. והרמב"ם סתם וכתב שמתענים עד שירדו גשמים הראויים לאילנות, ומשמע דכל השנים שווים בזה, ומתפללים על האילנות בין בשביעית ובין בשאר שני שבוע. וע"כ פסקו כל האחרונים הנ"ל שגם בשביעית מתענים על הגשמים. וכן עיקר.

וראיתי בשבת הארץ (פ"א ה"ז) שה"ה שמוותר לעשות לפי זה רפואות אחרות בין בדרך הטבע בין בדרך הסגולה, להעמיד את הפירות באילן שלא ינשורו. עכ"ל. ובתוספת שבת שם כתבו, ויש מי שמשמע מדבריו שאסור לעשות פעולות בדרך הטבע להעמדת הפירות באילן (מאירי מו"ק ג' ע"א, ד"ה ואין מעשנין, וכן בע"ז נ' ע"ב ד"ה כבר ידעת), ומתיר רק פעולות של תפילה. וצריך לי עיון במאירי, דלכאורה צ"ל למה אסר אם זה רק לאוקומי. ואולי נוכל ללמוד מזה, דס"ל להמאירי דלא התירו בלאוקומי אלא כשזה לאוקומי אילנא, אבל לאוקומי פירא אסור, וע"כ קאמר דזה שכורכו שלא ישרו פרותיו אסור ע"י פעולה טבעית, ולא התירו אלא בדרך סגולית.

וראיתי בציונים שם (אות 6) שכתבו דבמשפט כהן (סימן ע"ט) מקשה המחבר ז"ל לשיטתו, שאוסר מלאכות בשביעית לאוקומי פירא (וכמ"ש לעיל ה"ה או' ט"ז), איך מתיר כאן פעולות טבעיות שלא ישורו הפירות, והרי זה לאוקומי פירא. ומתרץ שמדובר בפירות ששית, או בטיפול האמור למנוע פירות לשנים הבאות. [כלומר דמשו"כ חשיב אוקומי אילנא, שיתחזק ולא ישיר פירותיו גם בשנים הבאות. אבל בפירות שנה זו, חשיב אוקומי פירא].

וכאמור, בזה יוסברו היטב דברי המאירי שאוסר לעשות פעולה טבעית כדי שלא ינשרו הפירות, דמחשיב זה לאוקומי פירא. ואולי באמת גם המאירי לא אסר אלא במכוין לפירות שנה זו בלבד, דבזה נחשב אוקומי פירא, אבל אם מכוין שלא ישיר פירותיו בשנים הבאות יודה להתיר, דהו"ל אוקמי אילנא. וכן נמי יודה בפירות ששית. ולפי זה אין מחלוקת אלא מר אמר חדא וכו'. שהמאירי דיבר בפירות שנה זו, וע"כ אסר לעשות פעולה טבעית לרפאות העץ. והרב שבת הארץ ע"ה דיבר בפירות של ששית או בפירות של השנים הבאות, וע"כ התיר גם פעולה טבעית. ולא כמו שכתבו המהדירים שיש מחלוקת בזה.

והנה לפי האמור עולה שגם להרב שבת הארץ, אם מכוין בפעולתו רק לפירות שנה זו בלבד אסור. מיהו להפוסקים דס"ל דגם לאוקומי פירא שרי, ונדמה לי שזו דעתו של מרן החזו"א ע"ה, יש להתיר גם פעולה טבעית, אפילו בפירות של שנה זו בלבד, דגם לאוקומי פירא מותר.

הרב דוד אביטן / העורך

דילול פירות (חנטיים) שביעית

חשוון תשסח

רבים מעצי הפרי הנשירים [תפוח, אגס, אפרסק וכדו'] עוברים דילול בשלבים שונים, יש שעוברים דילול מוקדם בשעת הפריחה [בד"כ דילול כימי בעזרת ריסוס], ויש שעוברים יש דילול מאוחר בשלב הבוסר [דילול ידני פרטני].

כמה סיבות לדילולים אלו: למנוע עומס על העץ. למנוע צפיפות ורקבון. לקבל פירות בגודל סחיר. ובמינים מסויימים [אפרסק/נקטרינה] ללא דילול יתכן שכל הפירות כולם ישארו קטנים מאוד ולא יגיעו להבשלה (משום שעומס הפרי הקטן על העץ לוקח את כל כוחו). יתכנו מצבים שללא דילול, אף בשנים הבאות יגרם נזק ליבול העץ, מחמת כחישותו.

הערוך השלחן בסי' כ"א סע' ב', כתב שדילול פירות בשביעית הוא איסור דאורייתא, בכלל מה שכתב הרמב"ם פ"ד הכ"ב שהבוצר לעבודת האילן לוקח. וז"ל: "ולכאורה איזה ענין הוא מלאכת עבודת האילן וכו', ולזה אומר דהלאו כולל שינהם, בצירה בשביל עבודת האילן, כמו ליקח מעט פירות כדי שהשאר יגדלו, וכה"ג אפי' שלא יבצור כדרך הבוצרים" וכו'. והחזיקו בסברא זו כמה ממחברי זמנינו.

וקצת קשה, הרי דילול 'כדי שהשאר יגדלו' אינו 'עבודת האילן' אלא עבודת הפירות, שיגדלו ויושבחו הנשאים, ודילול זה אינו משביח את האילן, אלא גורם שהכח האגור בהאילן להגדלת הפירות ילך ויגדיל את את הפירות הנשאים אחר הדילול, ובמקום שיגיע לפירות רבים מגיע לאחר הדילול לפירות מועטים ומגדילים יותר. ומדוע נקרא זה בשם עבודת האילן. וצ"ע¹.

¹ בהליכות שדה גליון 91 עמוד 5 כתבו ששמעו מהגרי"ש אלישיב שליט"א, שאין בדילול פרי משום עבודת הארץ, דמסתבר שכוונת הרמב"ם רק על הבוצר את כל הפירות לצורך עבודת הארץ. והדברים צ"ב, עבודת הארץ מאן דכר שמיא, מסתמא דיבר על עבודת האילן, ובעבודת האילן מה נפק"מ הוא אם בוצר כל הפירות לבוצר חלקם, אם התועלת אותה תועלת. בשלמא בוצר כדרך הבוצרים, ודאי אינו דרך הבוצרים לבצור מעט מעט, אבל עבודת האילן לא מסתבר כלל שתלוי בעבודה רבה או מעטה וגם לכאורה כן דרך הבוצרים לעבודת האילן לבצור מעט מעט היכן שצריך, וגם הרי זו הדרך ממש, לדלל בכל עץ ועץ מעט מפירותיו, והוי ממש כבוצר כולו. וצ"ע.

ולולי דמסתפינא היה נראה כי בוצר לעבודת האילן הוא הבוצר את פירות האילן כדי שיגדל האילן ויתחזק כוחו, כדוגמת הקוצץ בתולת שקמה, שכותב הרמב"ם להדיא בסופ"א שקציצתה היא "עבודת האילן" משום "שבקציצתה תגדל ותוסיף"². ודווקא בכה"ג חשיב בצירה לעבודת האילן, שעל ידי הבצירה גודל ומוסיף האילן.

ודוגמה לזה כתב מהר"ל ד' בסי' כ"ז שקציצת קני סוכר בשנה ראשונה לגדילתם הוא בצירה לעבודת האילן (ומה שנקט שהוא גם זמירה, לשיטתו הולך שכתב לעיל שם זמירה שייכא בשאר אילנות נמי). וכידוע גם בעשבי תבלין שונים ובורדים, הקטיפה (לצורך שימוש) נעשית במקום מיוחד שיועיל לעץ ויגדל, ואין עושים כל גיזום אחר לעץ, אלא מדייקים בצורת הקטיפה. ומסתבר שדבר זה נקרא בוצר לעבודת האילן, אבל דילול שנעשה שלא בשעת הבציר ואינו אלא לתועלת הפירות, אנו אלא מלאכה בפני עצמה, ואינה בכלל בוצר לעבודת האילן כלל.

ויש מקום לומר כי הדילול המדובר בזמנינו זה בפירות נשירים אינו מעשה בצירה כלל, משום שאינו נעשה כשהפירות גדולים וראויים לאכילה, אלא בתחילת הבוסר מדללים את חנטים (אינם "פירות", אלא כפתורים בגודל 20-30 ס"מ) ביד, ולא נקרא בשם בצירת פירות שביעית לצורך עבודת האילן, משום שבצירת פירות לעולם אינה נעשית ביד, אלא במזמרה וכדומה. אמנם כל הפירות הנשירים נקטפים ביד גם בשלב הסופי של הפרי, מ"מ אינו נקרא בשם 'בצירה' כלל כל שקוטפם ביד. אבל אינו מוכרח, דלשון הרמב"ם בפ"ד הכ"ב הוא: "פירות שיוציא האילן בשנה השביעית לא יאסוף אותם כדרך שאוסף בכל שנה שני את ענבי נזירך לא תבצור". הרי שכתב שגם "אסיפת" פירות כדכך כל

² אינו ברור לי דיו מה טיבה ותועלתה של מלאכה זו. ומלשון הגמ' והראשונים בב"ב דף צ' והרמב"ם בפיה"מ בשביעית מבואר כי מדובר בקציצת ענפי האילן בגובה מסויים כדי לגדלו וכדי שיוציא פרי, ויתכן כי גם מלאכה זו הרי היא בכלל בצירה לעבודת האילן, ולא בכלל זמירה, שהרי לד' הרמב"ם זמירה אינה אלא בגפן, ויש שר"ל מכאן ראה שלד' הרמב"ם זמירה היא בכלל האילנות. ולהאמור לקושטא דמילתא זמירה אינה אלא בגפן, אבל הקוצץ בתולת שקמה אינו משום זמירה אלא משום הוי בצירה לעבודת האילן. ואם כנים אנו בזה, אשכחנא פתרי למה שתמהו רבים מהיכן מקורו של הרמב"ם בחידוש זה שהבוצר לעבודת האילן ה"ה בכלל בצירה. ודוק. ומ"ש הרמב"ם בפיה"מ שקציצתה הוא תיקון כמו זמירה לגפן, אין כוונתו דחייב משום זומר, אלא הוי תיקון 'כ'זומר, אבל אינו חייב משום זומר כלל. ואכמ"ל.

השנים (גם ביד, אם כך הוא הדרך) הרי הוא בכלל "לא תבצור". וא"כ גם מ"ש בסיפא הבוצר לעבודת האילן, אינו דווקא בכלי אלא גם ביד אם כך הוא הדרך בכל השנים. וצ"ע.

אמנם כיון שכאמור הדילול אינו בפירות, כי החנטים (הכפתורים) אינם בגדר פרי כלל, ולא רק שלא באו לעונת המעשרות, אלא גם לשלב "בוסר" לא הגיעו, דאינם ראויים לאכילה כלל אפי' בשעת הדחק³. והואיל ודברי הרמב"ם הם חידוש, ולא נתברר מקורו, די לנו בחידושו, שנאמר על בצירת 'פירות' ולא בשלב מוקדם כחנטים. ויתכן שגם הערוך השלחן מודה לזה, ולא דיבר על דילול חנטים, אלא על דילול פירות שהגיעו לעונת המעשרות.

ובאמת המדללים בגודל גדול מזה, או הסוברים להמתין עד שיהיה פרי ראוי לאכילה בשעת הדחק ואז לדלל, וסוברים להרויח בזה איסור הפסד פירות שביעית (ראה להלן) יצא שכרם בהפסידם, כיון שעיקר מטרתם כדי לגדל את הפירות הנשארים, ויש מקום לומר שהוא בצירה לעבודת האילן.

האם יש בדילול משום הפסד פירות שביעית

כאמור לא מדובר בפרי, אלא בחנטים שאינם ראויים לאכילה, והואיל וכתב הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פ"ה הי"ח: "ומאימתי אין קוצצין האילן בשביעית, החרובין משישלו, והגפנים משיגרעו, והזיתים משינצו, ושאר כל האילנות משיוציאו בוסר". הרי שלפני שהפרי בוסר [גודל פול הלבן] אינו בכלל הפסד פירות שביעית.

אמנם בגודל אפון קטן הוא תחילת הבוסר, אבל סוף הבוסר הוא בתפוח בגודל 45, וגם זה תלוי בעונה, ולא מייד בגודל 45 יוצא מבוסר. לכן נראה שעד גודל 30, הוא טוב וישר לדלל, והוא תחילת הבוסר המוקדם. וזה בתפוח וכדו',

³ גם אם תפוח בגודל 20-30, ראוי לאכילה בשעת הדחק, אין זה אלא כשנשאר על העץ עד שהבשיל, ולא בתחילת העונה (במועד הדילול), כיון שאנו נוקטים ששליש אינו שליש גודל גרידא, אלא שליש בישולו הסופי של הפרי. ובעונת הדילול המוקדמת, כשהחנטים בגודל 20-30, גם בתפוח אינם פרי הנאכל בשעת הדחק כלל, ויש להחשיבו ממש כתחילת הבוסר המוקדם, ולא יותר מזה. גם יש לציין שלא מייד עם כניסת התפוח למשל לגודל 45 הוא ראוי לאכילה, והדבר תלוי בעונת השנה. ולסבר את האוּזן, פרי בגודל 40 שוקל כ - 40 גרם. ובגודל 65 (הגודל הרצוי והרגיל המינימאלי) שוקל כ 160-170 גרם. לכן טוענים בעלי הדבר ומדריכי משרד החקלאות [בהם שומרי תורה ומצוות] שדילול בגודל 30 נחשב דילול לפני שהביא שליש גידול, ומכיון שנעשה בשלב כה מוקדם בודאי הוא קודם שליש בישול, כיון שהפרי לא אכיל כלל.

שאי אפשר לדלל קודם בגלל השפעת הדילול הכימי, אבל באפרסק שאין כיום דילול כימי, יש לדלל ממש בפריחה ובגודל 20 ס"מ ולא לאחר מכן.

הגם שבתפוח יתכן שכבר נכנס לחילת הבוסר, נלענ"ד שהדבר מותר, מזה על פי מ"ש מהרי"ט בתשו' ח"א סי' פ"ג, שהקשו לו אמאי שרי להאכיל לתולעי משי פירות שביעית, הרי הוא הפסד הפירות, והשיב וז"ל: "ונראה לי שיש להורות היתר בענין זה מטעם שהאילנות הללו משעת נטיעתן אינם מיוחדים למאכל ולא לעשות פירות אלא נוטעין אותם מתחלה לצורך המשי, ולא קרינן ביה לאכלה ולא להפסד הואיל ומתחילתן אינן עומדים לאכילה, ואדרבא הפסד הוא להם אם היו מניחים אותם לפירות לפי שהם משתכרין יותר ויותר בגידול המשי מן הפירות, ולמה שהם מיוחדים שרי לאסתפקי בהו דתנן בפרק ח' חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים כגון הסיאה והאזוב והקורנית, אע"ג דמאכל אדם הוא כדתנן במעשרות" כו'. עש"ב. ואע"פ דבמאי דס"ל דמהני מחשבה גם על מאכל אדם יש חולקים, מ"מ עיקר סברתו ודאי דישרין סמיכין עלה, דדבר שנעשה כדרך כל השנים, אין להחשיבו הפסד אם עושהו גם בשמיטה. וכל שכן הדבר בנדו"ד, שאינו הפסד, אלא להפך, אלולי הדילול יהיה הפסד גם לאילן וגם לפירות הנשארים.

והרי טעם הרמבם בפיה"מ דאסור לקוץ הוא משום שגוזל את הרבים, ויש המיישבים דבריו כן גם עם מ"ש במשנה תורה. ולפי"ז בנדו"ד הוא להפך, הוא צורך לרבים, ופרי קטן וכו' אינם חפצים לאכול, ויגרם בזה הפסד לפירות שביעית, ובודאי אינו גזל הרבים. והרי בכל השנים עושים כן בעלי המטעים, וכי רוצים להפסיד פירותיהם? הרי ודאי רוצים להרויח, רק יודעים שללא מלאכה זו ולא יאכלו הפירות, א"כ איך אפשר לומר שהוא הפסד פירות שביעית.

ובעיקר הדבר אם יש איסור הפסד/קדו"ש בפרי קטן לפני עונת המעשרות. יש בדבר כפי הנראה מחלוקת גדולה באחרונים. והבאנו רובי הדברים באוצר התשובות פ"ה אות ט'. יש הסוברים כי אין כלל איסור הפסד עד שיהיה ראוי לאכילה, כשם שאין קדו"ש, ולכן נקבע מועד הכניסה והיציאה בפירות משמיטה "עונת המעשרות". ויש חולקים. עש"ב.⁴

⁴ אזכיר בקצרה הדעות: בתשו' מהרי"ט מבואר שאמנם הפסד ממש [כעקירת האילן] אסור מיוציאו, אבל אין קדו"ש על הפירות עד שראויים לאכילה. ולכן מבואר בירושלמי שמותר לעשות מלוגמא מפגי שביעית קודם שביחלו. כיון שיש לו הנאה כל שהיא. ואינו הפסד גמור. ולפי דבריו י"ל שדילול פרי בוסר מותר לצורך גידול שאר פירות שיהיו נאכלים ולא יצאו כולם קטנים באופן בלתי

ויש שר"ל שעדיף לדלל כשהפרי כבר הגיע לעונת המעשרות [בתפוח גודל 45], ולהודיע לכל דכפין דייתי וייכול. ולענ"ד הוא חוכא ואיטלולא, כי הפרי עדיין קטן ולא ראוי אלא מדוחק גדול, והמטעים רחוקים מן העיר וכו'. ולענ"ד הוא איבוד פירות שביעית בידים.

זאת ועוד, כי אם באנו לחוש להפסד, הגרשז"א עצמו יש לו חומרא רבתי אחרת, הובא באוצה"ת פ"ז אות ג, שבזה"ז אנו רואים שנשתנו הטבעים, ואנשים אינם אוכלים כלל פירות שביעית בזמן עונת המעשרות שקבעו חז"ל, א"כ אפשר ונשתנה הדין, ואסור לקוטפם ולהכניסם לבית משום הפסד. עכ"ד. ולפי דבריו וגם אם ידלל פרי קטן וימצא להם אוכלים, הוי הפסד פירות שביעית. והוא מילתא בטעמא. ולכן אינו ראוי לדלל בשלב עונת המעשרות כלל. וכבר כתבנו לעיל, שדילול בשלב זה כשעיקר מטרתו לגדל הנשאים יתכן ויש בו משום בוצר לעבודת האילן.

קביעת גדר אוקומי אילנא

ראיתי כותבים כי מותר לאוצר בית דין דין לדאוג שלא יופסד, ולעשות מלאכות שיבטיחו החזר הוצאות וכו', לענ"ד אינו נראה, כי דומה הדבר למי שיאמר כי כיון שהשקיע במטעו הצעיר אלפי שקלים וכו', יותר לו מלאכות יתירות בשמיטה כדי להחזיר את כספו. וזה בודאי זה אינו.

וחילינו בזה מדברי מהרי"ט ח"א סימן פ"ג, בתשובתו המפורסמת אודות האכלת תולעי משי מעלי עץ התות, דן אם יש בדבר הפסד פירות שביעית, וכתב: ואין לומר דכיון דנהנים יותר באותם עלים לצורך המשי לא מיקרי הפסד

רגיל. גם במקדש דוד נקט שקדו"ש היא עונת המעשרות, רק הפסד הוא על שם סופו משיוציאו. גם לדבריו כנ"ל כאן, דילול שלנו, אינו גדר 'הפסד'. יותר מזה סובר ההר צבי, כי רק כשראוים לאכילה יש איסור הפסד, ומביא שכן מפורש במבי"ט. ומבאר המבי"ט, כי משיוציא פרי, הכונה לפרי הראוי לאכילה, וקודם לזה אינו נקרא פרי כלל, ולא שייך ביה "לאכלה ולא להפסד". ומביא ההר צבי ראיה עצומה לזה, הרי חלות קדו"ש על פרי הוא עונת המעשרות בשמיטה, וכל שבשמיטה היה פחות מזה, ויצא לשמינית אין בו קדו"ש, ומותר לפסידו, כי איני פרי כלל. גם מביא המשנה במעשרות כי קודם עונת המעשרות מותר 'למכור' פירות שביעית לחשוד. כך נוקט כמ הגרימ"ט. הגם שבאוצה"ת שם הובא מתורת הארץ שדחה דברי ההר צבי. וגם המנח"ש אינו סובר כן. לענ"ד דברי המבי"ט ומהרי"ט הן קלורין לעין. ויש להתיישב עוד בדבר בס"ד.

כדאמרין כו'. לא דמי, דהכא במידי דאכילה קדושה תליא דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ואע"פ שמשתכר כפלים, הפסד פירות שביעית מיקרי אע"פ שמשתכר במעות".

הרי דגדר הפסד פירות שביעית אינו נדון כלל לפי הדמים, ויתכן עילוי בדמים אבל נקרא הפסד פירות שביעית. והטעם בזה מבואר, שבפירות שביעית יש להתחשב בדרך אכילה, ולא בשיווי הפירות. א"כ גם בנדו"ד, בקביעת המלאכות האסורות והמותרות ומהו גדר אוקומי ואברויי, על הבי"ד לדאוג אך ורק לתועלת הציבור לראות אם הפרי יאכל או לא, והוא המודד לאוקומי פירא המותר.

גם אם עיקר סיבת הדילול הידני הוא בשביל גודל הפרי המציאות והנסיון מלמדים כי פרי קטן או חיוור, או בעל קליפה פגועה וכדו', אינו נאכל, בנ"א התרגלו לראות פרי בגודל וצבע מסויים, ופרי קטן נראה להם לא בשל ולא ראוי לאכילה, ולא לבד שאינם מוכנים לשלם עבורו, אלא אף נמנעים מלאכלו⁵. וכל שכן פרי חיוור, שלא קיבל צבע ראוי וכו'. וכפי הגרלם של בני אדם שבדורינו, נראה כי להחמיר בזה פירושו הולכת פירות שביעית לאיבוד, כפי שלצערינו קרא בשמיטות קודמות.

ולפיכך נראה ששמירה על רמת גודל וצבע סבירים, אינו בגדר פטומי פירא אלא אוקומי פירא. אם כי הגבול דק מאוד, ויש לעמוד על המשמר לראות שהדילול יבוצע בשלב מוקדם מאוד כאמור, ובכמות המינימאלית ההכרחית. ולצורך זה יש לעמוד על המגדלים והמטפלים, לברר עד היכן שהיד מגעת את מידת ההכרח. וצור ישראל יצילינו משגיאות ויראינו מתורתו נפלאות.

⁵ ניתן לחשוב שהוא פינוק הציבור שהתרגל לפרי גדול, מ"מ מכיון שבפועל הוא הרגל רווח בציבור עד כדי כך שפרי קטן אינו סחיר בשנים רגילות (כלומר אין לו דורש ומבקש), ופירות שביעית הגם שהם הפקר כיון ששייכים לכלל ישראל, נוקטים מגדולי האחרונים שמותר לעשות מלאכה לקיום הפירות. ואם כן מסתבר שזהו בכלל "אוקומי פירא" לספק לציבור פרי בגודל סביר. סיפר לנו מטפל ראשי ב'בראשית' - אייל יוני, כי עד לפי כמה שנים היה הצבא קונה מהם תפוח בגודל 60, אבל בשנים האחרונות הודיע שאינו מוכן לקבל פחות מגודל 65, משום שהחיילים אינם אוכלים את הפירות והם נזרקים. דבר זה מלמד שלא רק ציבור מפונק שקונה פירות ומשלם מכיסו אינו אוכלם, אלא אף חיילים שאכלים על חשבון הצבא נמנעים מלאכול פרי קטן, כי דומה בעניהם שאינו מבושל ואינו טעים, למרות שבאמת אינו כן.

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א

ראש כולל זרעים שע"י המכון

למצוות התלויות בארץ אלעד

הדלקת הנר בשמן מדמי שביעית

בירושלמי דשביעית (דף יט ע"א): "אמר להן רבי מאיר מחמיר אני בדמין מן העיקר, שהשמן של שביעית מדליקין בו, מכרו ולקח בהן שמן אין מדליקין בו". והוא מתוספתא (פ"ה ה"ג), הביאה הר"ש (פ"ז מ"ב), ושם גרסינן מכר ולקח בו שמן "אחר" אין מדליקין בו. וכן הוא ברמב"ם (פ"ה ה"ח) מכרו ולקח בו שמן אחר וכו'. והיינו שמכר שמן של שביעית וקנה בדמים שמן אחר דאסור בהדלקה, והוא משום דהחמירו בדמים מהעיקר, כמו שמוכיח רבי מאיר. והסביר הר"ש (הביאו המהר"י קורקוס) הטעם, דשמן ופרי עצמו מינכר ולא אתי לעשות בו סחורה, אבל הדמין לא מינכרי ואתי לעשות בהם סחורה. והוא גזירה דרבנן, כמו שביאר בדרך אמונה (ס"ק נ). והנה לשון הרמב"ם שם: "מכרו ולקח בו שמן אחר או שהחליף שמן בשמן שניהם אסורים בהדלקה, שאין מדליקין בדמי שביעית". וקצת משמע מלשונו דאף השמן הראשון נאסר בהדלקה. וכן הבין החזו"א (שביעית סי' יג אות כד) בדברי הר"ש.

אבל הסברא אינה ברורה לכאורה, דלמה יאסר השמן הראשון. ועוד דאם כן איך הוכיח רבי מאיר מזה דהדמים חמורים מהעיקר. [שוב ראיתי בפאת השולחן (סי' כד אות לו) שנתקשה בזה]. וגם בר"ש שביאר טעם דאין מדליקין בו משום דשמן ופרי עצמו מינכר ולא אתי לעשות בו סחורה אבל דמים לא מינכרי ואתי לעשות בהם סחורה, ע"ש. משמע דהשמן הראשון לא נאסר ורק הדמים נאסרו [אח"כ ראיתי שכבר נתעורר בזה הברכת מרדכי (אות טו) וכתב שדברי החזו"א צריכים ביאור, והביא שם שהבינת אדם נתקשה בלשון הרמב"ם והשאירו בצ"ע].

והיה נראה לומר דמה שכתב הרמב"ם דשניהם אסורים בהדלקה, קאי אהחליף שמן בשמן דסליק מיניה, והוא מבואר בירושלמי שם אמר רבי אימי בשם רבי יוחנן החליף שמן בשמן שניהם אסורים [שוב ראיתי בברכת מרדכי (אות טו) שכתב שכן ביאר התורת הארץ פ"ח אות נ'].
שכתב שכן ביאר התורת הארץ פ"ח אות נ'.

והטעם דשניהם נאסרו כתב הר"ש, הביאו המהר"י קורקוס, דשמא משום דמיחלפי אהדדי, (משמע דאף בזה דהחליף שמן בשמן לא הוה ברירא ליה כולי האי למה שניהם אסורים. וכן דקדק הפאת השולחן מלשון הר"ש.

ונראה מדברי הר"ש שהבין דהחליף שמן בשמן היינו שמן של שביעית בשמן של חולין [ודומיא דרישא דמכרו ולקח בו שמן, דמיירי דלקח בו שמן של חולין]. וכן ביאר הדרך אמונה (ס"ק נא). וסיים הר"ש דהיינו דקאמר בתר הכי כיצד הוא מחליף שניהם של חולין [ועי' מהר"י קורקוס, דהר"ש היה לו גירסא אחרת בירושלמי], כלומר שיסברו דשניהן של חולין שהוחלף בשביעית, ע"ש. משמע שכוונתו דיחשוב על השמן של שביעית שהוא רק דמי שביעית ויבא לחלל אותו על דבר אחר של חולין ויחשוב שחזר להיתרו הראשון שהיה של חולין והותר אף בסחורה. גם בחכמת אדם (פרק יז סעיף יז) ראיתי שכתב שאין מדליקין בדמי שביעית, שלא יבא לעשות סחורה. ובדרך אמונה (ס"ק נב) ביאר דיבא לחללו ואז יותר גם השמן הראשון בהדלקה, ע"ש. ולא איתברר לי, דבאמת השמן הראשון מעיקר הדין מותר בהדלקה ואין טעם לאוסרו מטעם זה.

ואני בעניי לא הבנתי עיקר טעם זה, דמה הועילו חכמים במה שאסרו גם השמן הראשון בהדלקה, ואדרבה השתא דשניהם מותרים באכילה ואסורים בהדלקה טפי יבא להחליף ביניהם. ושמעתי מאחד מבני החבורה הרב חזקוני, שרצה לבאר דיבא לחשוב על השמן של שביעית דפקעה קדושתה לגמרי, דהגע עצמך איך יתכן שהשמן של שביעית עצמו אסור בהדלקה והשמן השני שהיה של חולין חמור ממנו ונאסר בהדלקה, וכדי למנוע זה אסרו חכמים שניהם בהדלקה, ודפח"ת. אבל אין זה במשמע בדברי הר"ש, שכתב להדיא שיסברו דשניהם של חולין שהוחלף בשביעית, ע"ש.

וכבר עלה במחשבה לפני לבאר בפשיטות (לולי דברי הר"ש) דיבואו לאחלופי אהדדי, ויבא בטעות להדליק בשמן של דמי שביעית שאסרו חכמים בהדלקה, ולפיכך אסרו שניהם בהדלקה, והשתא יובן הא דגרסינן בתר הכי בירושלמי (לפי גירסתנו) כיצד הוא עושה וכו' מחליף שניהם של חולין. פי' שיחליף שני השמנים בפרות אחרים של חולין, ואז השמן של חולין חזר להיתרו לגמרי ומותר בהדלקה, וממילא חזר השמן של שביעית נמי לדינו דמותר בהדלקה, דשוב אין לחשוש שמא יחשוב על שמן של דמי שביעית שהוא של

שביעית עצמו. ומה שהוצרך להחליף שתי השמנים, שלא יבא להחליף רק השמן של שביעית וישאר השמן של דמי שביעית אסור בהדלקה כמו שהיה, ודו"ק.

אה"כ ראיתי מה שרצה לבאר הדברי ישראל על החכמת אדם (פרק יז אות מב), במה שכתב הרמב"ם דשניהם אסורים, היינו השמן שקנה והשמן שהחליף, והטעם כמו שמסיים הרמב"ם שם דשניהם אסורים בהדלקה "שאין מדליקין בדמי שביעית", אבל לעולם השמן הראשון בשני המקרים מותר בהדלקה, וכמו שכתב הרמב"ם בריש ההלכה להדלקת הנר כיצד שמדליק את הנר בשמן שביעית עצמו, ע"ש. אבל קשה לי על ביאורו, שהרי מקור דברי הרמב"ם מדברי הירושלמי שכתב להדיא דהחליף שמן בשמן שניהם אסורים, ומה לנו לפרש הרמב"ם בענין אחר, ודו"ק.

והנה הברכת מרדכי (אות טז) הביא פירוש אחר בדברי הירושלמי (על פי הפני משה וספר ניר, ושכן נראה מדברי הבינת אדם. וכן הבין המראה פנים), דהחליף שמן בשמן, היינו בשניהם של שביעית ושניהם אסורים בהדלקה, משום דכל אחד נעשה דמי שביעית של חברו, וזהו דאמרין בתר הכי כיצד הוא עושה רבי חזקיה בשם רבי ירמיה מחליף שניהם של חולין, ע"ש. [והר"ש היה לו כאן גירסא אחרת כמבואר במהר"י קורקוס]. והיינו דעל ידי זה יעברו דמי השביעית על החולין בתראי ויחזור השמן של שביעית להיתרו הראשון. שוב הראו לי שבמשנת יוסף (פ"ז מ"ב) בשיטות המפרשים, הביא דברי הרידב"ז שהבין דגם הר"ש מפרש הכי דברי הירושלמי דמיירי דהחליף שמן של שביעית בשמן של שביעית, ע"ש. וצריך ביאור איך למד כן בדברי הר"ש.

והנה הגר"א בשנות אליהו החזיק בגירסת הירושלמי מכרו ולקח בו שמן אין מדליקין בו, ולא גרס ולקח בו שמן "אחר". וביאר הגר"א שמכר דברים אחרים שאינן ראויים להדלקה (כגון יין) ולקח בהן שמן, אין מדליקין בו משום שנותנין לשמן חומרי היין שאינו ראוי להדלקה [ונראה פשוט לפי זה דה"ה דשמן זה יהיה אסור בסיכה, כיון שהיין של שביעית דאתי מחמתיה אינו ראוי לסיכה. ועי' בברכת מרדכי אות י"ג שדן בזה] אבל אם מכר שמן וקנה בדמים שמן אחר פשיטא שמותר, דמה גרע מהשמן הראשון, ע"ש. וגם בהמשך הגיה הגר"א בדברי הירושלמי החליף שמן "ביין ויין" בשמן שניהם אסורים, והטעם משום דנותנים עליהם חומרי שניהם. ומיין במה שכתוב אצלנו בירושלמי

החליף "שמן בשמן" שניהם אסורים בהדלקה. והוא לשיטתו דשמן בשמן לא נאסר בהדלקה כלל.

ע"י ברכת מרדכי (אות יח) שהרידב"ז הקשה לשיטת הגר"א דאיך הוכיח רבי מאיר מזה דהחמירו בדמים יותר מבעיקר, דהאיסור להדליק אינו משום שהחמירו חכמים אלא שכך היה קדושת הפרי המקורי. וע"ש שהתורת הארץ תירץ דמדין תורה אף בהחליף שמן ביין היה צריך להיות שהשמן השני יקבל דין קדושת שביעית של שמן, והיה צריך להיות מותר בהדלקה, רק חכמים החמירו עליו לתת לו דין של הפרי שחיללו עליו, ע"ש. [ושם בברכת מרדכי ציין למה שכתב החזו"א (יג, כד) שהחליף יין בשמן אסור מן הדין, וכתב דיש לדון בכונתו].

מפרסומי המכון

ספר "שביתת הארץ"

שמחים אנו לבשר לציבור, ובעיקר למלמדים ולמורים על ספר חדש מיוחד לתלמידים "שביתת הארץ" העוסק בהלכות שביעית, שמיטת כספים ופרוזבול, על כל פרטיהם והלכותיהם. הספר ערוך בטוב טעם תוך דגש מיוחד על סגנון ועריכה לשונית, על ידי רבני המכון ועורכי לשון, הספר כולו מנוקד, כולל מקורות ההלכות בשולי הגליון, מחולק לארבעה עשר פרקי הלכה, ובסופו עשרות 'סיפורי שביעית' מהניסים והשגחה פרטית שנראו בחסדי ה' בארצינו הקדושה ביובל השנים האחרונות עם חקלאים שומרי שביעית.

הספר זכה להסכמה ארוכה ונלהבת של מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א, ששיבח והדגיש את מיוחדותו של הספר שהותאם לילדי ישראל הקדושים, שיקבעו הלכות אלו בילבם היטב בגירסא דינקותא החסרה מאוד בהלכות אלו, ותורת ארץ ישראל יכולה היא שתגן אלף המגן להשבית אויב ומתנקם וכו'.

על אף שכאמור עיקר מטרת הספר היא לילדי ישראל, יש לציין כי הספר מתאים לכל נפש, ונמכר במחיר השווה לכל כיס.

לוח זמנים

כמידי שנת שמיטה גם בשמיטה הנכחית הו"ל המכון "לוח זמנים" ובו נכללו מועדי קדושת שביעית, איסור ספיחין וביעור בכל הפירות והירקות המצויים בארץ. [יש לציין כי אין לסמוך על הלוחות שי"ל בשמיטה הקודמת, משום שבעקבות התפתחות החקלאות ושיטות גידול חדשות, ומטבעם של דברים, חלו שינויים רבים במועדים השונים. נוסף על כך יש לשים לב כי השמיטה הנכחית היא שנה מעוברת].

הלוח כולל הלכות והנחיות קצרות, מודפס בפורמט קטן צבעוני, וניתן לרכשו במחיר עלות במשרדי המכון.

הרם תרומתך למכון, היה שותף להמשך העשייה